

Kongresser

Det 55:e Sachsensymposiet. Cambridge 11–15 september 2004.

De årliga sachsensymposierna började 1949 som ett forum för tysk arkeologisk forskning om fornsaxarna och deras grannfolk (www.sachsensymposium.org). Från och med 1960-talet har organisationen utvecklats till ett internationellt sällskap för forskning om den efterromerska tiden i hela Nordeuropa. Medlemmarna kommer främst från Tyskland, England, Danmark och Sverige. Lite förenklat kan man säga att sachsensymposierna tar hand om glappet mellan provinsialromerska konferenser och vikingakonferenser, fast överlappningar åt båda håll är vanliga. Jag skall nedan presentera några bidrag vid det nyligen timade 55:e Sachsensymposiet som kan vara särskilt intressanta för *Fornvännens* läsare.

Som jag tidigare nämnt i dessa spalter är den stora nyheten inom symposiets område den rika kammargraven vid Prittlewell i Essex (<http://www.museumoflondon.org.uk/MOLsite/exhibits/prittlewell>), innehållande de jordiska resterna av en kristen kollega till den kosmopolitiska hednakungen från Sutton Hoo. Utgrävaren Ian Blair och konservatorn Lyn Blackmore vid Museum of London Archaeology Service presenterade utgrävningen och fynden, dels i föredragsform, dels genom en improviserad utställning i London dagen efter symposiets slut. Direkta paralleller mellan kungagravarna syns bl.a. i trävaserna med förgyllt pressbleck. Prittlewell-gravens väldokumenterade likkista ger nytt stöd åt misstanken att några järnbeslag från Sutton Hoo också härrör från en dylik.

Samantha Lucy från Cambridge och Nick Stoodley från Winchester höll var sitt föredrag om hur syre- och strontiumisotoper i tandemalj kan användas för att undersöka var folk tillbringat sina barndomsår. Enkelt uttryckt visar syre hur långt från världshavet man levde, medan strontiet visar hur gammal berggrunden är på

platsen. Lucy har tidigare motsatt sig den vedertagna uppfattningen att anglosaxarna åkte båt till England på 400-talet och i stor utsträckning föste undan romanobritterna. Nu medgav hon till allmänt jubel att de begravda anglosaxiska populationer som hon studerat faktiskt innehöll en minoritet som vuxit upp på kontinenten.

Stoodley hade tagit sig an en grupp omdebatterade 300-talsgravar från Winchester som p.g.a. sitt ovanliga gravskick och främmande föremålstyper tolkats som hysande invandrare, förmodligen från Ungern. Isotopanalyserna visade att varken denna tolkning eller den motsatta stämmer. Männerna i gruppen har vuxit upp på olika ställen på kontinenten, inklusive en i Ungern, kvinnorna däremot i England. Stoodley föreslog två tolkningar av resultaten: kvinnorna kan vara de invandrade männens romanobrittiska hustrur som anammat kontinentala seder, eller deras döttrar som hållit fast vid samma seder. I ettdera fallet visar gravarna på en beredvillighet hos romanobritterna att acceptera främmande kulturer som kan anses peka framåt mot det stora kulturskiftet under 400-talet.

Mark Thomas från London presenterade populationsgenetiska undersökningar av Y-kromosomer hos nu levande män. Denna kromosom ärvt från far till son och muterar i stadig takt, vilket låter forskarna särskilja manslinjer och datera de tillfällen då linjer grenat sig. De äldsta och flesta typerna av Y-kromosomer finns hos afrikanska män, eftersom det var där vår art uppstod och därmed haft mest tid på sig att utveckla genetisk mångfald.

Tillsammans med sina kollegor hade Thomas jämfört Y-kromosomerna hos män i ett antal engelska småstäder med motsvarande i Wales, Frisland, Schleswig-Holstein, Danmark och Norge. De engelska populationernas Y-kromo-

somer visade sig vara omöjliga att skilja från de frisiska, men skiljer sig tydligt från alla de övriga undersökta populationerna. Många walesare har å sin sida mycket gemensamt med baske. Danskarna och schleswigmännen liknar varken varandra eller den frisisk-engelska gruppen.

Att engelsmännen och friserna är så lika och inte har utvecklat några lokala egenheter visar att de har spritt sig över området nyligen, förmodligen under folkvandringstiden. Snarare än de angler, saxare och jutar som skall ha invaderat England på 400-talet tycks det nu alltså vara frågan om friser, vilket stämmer väl överens med språkhistorien: fornengelskan och fornfrisiskan är syskonspråk.

Man får dock inte glömma att det ovan sagda endast rör *männens* härstamning. För att spåra kvinnorna måste man titta på mitokondrie-DNA, som tyvärr inte varierar tillräckligt mycket för att låta forskarna skilja en västeuropé från en annan. En kombinerad undersökning från Colombia, refererad av Thomas, stämmer dock till eftertanke. Colombianernas mitokondrier uppvisar en blandning av afrikanska, amerikanska och lite europeiska förmodrar. 95% av deras Y-kromosomer tillhör dock europeiska typer. Överfört till det engelska fallet kan man alltså föreställa sig att »anglosaxiska» män kom med båt från Frisland, föste iväg de romanobrittiska *männerna* västerut och gifte sig med romanobrittiska kvinnor.

Ett par mindre välkända nyheter på ¹⁴C-dateringens område vädrades också. Numera görs de flesta analyser med acceleratormasspektrometri (AMS), vilket kräver väldigt lite material och ger god noggrannhet i dateringarna, ofta ±40 år. Det går dock att få ännu mindre osäkerhetsmarginaler, ner till ±10–15 år, med den gamla metoden scintillationsräkning (som ofta kallas »konventionell datering» fastän den vid det här laget blivit så ovanlig att den snarare är okonventionell). Gerry McCormac från Belfast förklarade att denna högpresisionsmätning bygger på att man tar en stor materialmängd, t.ex. ett helt lårben från en människa, och räknar ljusglimtarna (scintillationerna) från isotopsönderfallen väldigt länge för att få hög upplösning i dateringen. Hur god

dateringens noggrannhet blir efter kalibrering beror på huruvida kalibreringskurvan råkar vara brant eller plan i det berörda avsnittet, men det är det inget att göra åt.

Alex Bayliss från London nämnde ett annat framsteg i dateringsmetoderna. Man tycks kunna få tillförlitliga ¹⁴C-dateringar av bränt ben genom att analysera kemiskt bundet kol ur de apatitkristaller som bildas när benet bränns. Tidigare har man trott att detta kol skulle kontamineras genom seklerna och ge för sena dateringar, men undersökningar tyder nu på att kolet i kristallerna i själva verket sitter där det sitter från kremeringstillfället framåt. Någon kanske invänder att brända ben oftast påträffas tillsammans med träkol som vore lättare att datera. Fördelen med ben är att dess ¹⁴C-ålder börjar räkna uppåt när innehavaren dör, medan träkol kan komma från centrum på tjocka trädstammar och vara flera hundra år äldre än den anläggning man vill datera.

Den brittiska metallökarhobbyn har vuxit explosivt och tvingat fram ny lagstiftning gällande från 1996. Förbud anses orealistiskt. Hembudspflicht likaså eftersom de enorma fyndmängderna skulle kosta jättesummor både att lösa in och att hantera på museerna. I stället har man inrättat Portable Antiquities Scheme, »bärbara fornminnesprojektet». Det går ut på att man ber metallökarfolket lämna in sina fynd till låns för dokumentation i en databas tillgänglig på Internet (www.finds.org.uk). Projektledaren Helen Geake från Cambridge jämförde förfarandet med dokumentation vid arkeologiska utgrävningar: fast det i teorin vore möjligt att ta in vartenda stolphål i preparat så gör vi inte det, utan vi dokumenterar dem noga i fält och hoppas att denna information skall kunna besvara våra framtida frågor. Geake tycker inte att man skall se P.A.S. som någon nödlösning. Metallökarfolket samlar ihop saker ur ploglagret som annars inom kort skulle smulas sönder av plöjning och väder. De fungerar som en rikstäckande fornminnesinventering efter plogskadade fornlämningar med föremål av kopparlegeringar. Dessutom arbetar de gratis.

Mary Chester-Kadwell från Cambridge visade hur P.A.S.-uppgifterna kan användas i forsk-

ningen. Med utgångspunkt från utgrävda fornlämningar hade hon tagit reda på vilken sammansättning av föremålstyper man kan vänta sig från t.ex. ett anglosaxiskt gravfält, och med detta signalement lokaliserat ett otal tidigare okända gravfält via P.A.S.-registret. Audrey Meaney, författare till standardkatalogen över sådana gravfält från 1964, hördes sucka melankoliskt att hennes arbete nu förpassats till en fotnot.

En akademisk forskare med metallsökare är Andres Dobat från Århus. Inspirerad av Dan Carlssons arbete på Gotland och Jens Ulriksens kring Roskildefjorden har han letat efter hamnar från yngre järnåldern längs Schlei-fjorden som leder in till Hedeby. Dobat har, inte långt från den vikingatida staden, funnit just en sådan plats med spår av handel och hantverk samt en aristokratisk närvaro på högsta nivå under 900-talet. Några mynt finns där inte. I själva Hedeby har dock nyligen metallsökarundersökningar på några dagar givit fler mynt än det senaste århundradets utgrävningar.

En som inte tagit metallsökaren i anspråk är Dominic Powlesland, den färgstarke ledaren för Landscape Research Centre i Yorkshire (www.landscape-research-centre.org). Däremot har han och hans anställda utsatt ett område vid Heslerton där han bor för geofysiska prospekteringsmetoder i ofattbar skala. Hittills har man täckt 750 hektar. Kartan över undersökningsområdet kallas »tapetrullen» och är proppfull av fornlämningar som inte syns ovan mark. Det finns nästan inga tomma ytor på rullen. Ändå rör det sig inte om någon ovanlig trakt – det engelska landskapet är kulturpräglad till 100%.

Powleslands undersökningar stämmer till eftertanke. Låt oss säga att svenska fullåkersbygder bara är hälften så fornlämningstäta som Yorkshires. Om man släppte lös Powlesland hos oss skulle det ändå inom mycket kort bli omöjligt att upprätthålla kulturminneslagen i de områden han prospekterat. Tanken svindlar. Det är så mycket vi inte har en aning om.

Martin Rundkvist

11